

Рекомендовано д. фарм. н., професором О. А. Рубан

УДК 615.014.2:615.281.8:665.52:615.454.2

<https://doi.org/10.24959/sphhcj.17.97>

О. М. Литвінова, Ю. В. Левачкова, В. М. Чушенко

Національний фармацевтичний університет

ВИЗНАЧЕННЯ КРИТИЧНИХ ПАРАМЕТРІВ КОНТРОЛЮ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ ПЕСАРІЇВ З АЦИКЛОВІРОМ І ЕФІРНИМИ ОЛІЯМИ НА ПРОМИСЛОВОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

Мета: визначення критичних параметрів контролю технологічних стадій на прикладі технології виготовлення пессаріїв з ацикловіром і ефірними оліями на промисловій ділянці заводу «Лекхім-Харків»; встановлення відповідних критичних меж при запровадженні цієї технології у промислове виробництво, що дозволить одержати якісні, ефективні, безпечні та доступні ліки для лікування генітального герпесу.

Матеріали та методи. Пессарії з ацикловіром і ефірними оліями виготовляли на промисловому підприємстві «Лекхім-Харків». Активні фармацевтичні інгредієнти та допоміжні речовини, які були використані в технології пессаріїв із ацикловіром і ефірними оліями, відповідали вимогам ДФУ.

Результати дослідження. Встановлено критичні параметри контролю в процесі масштабування технології виготовлення пессаріїв з ацикловіром і ефірними оліями на промисловій ділянці заводу «Лекхім-Харків». Проведені дослідження покладено в основу документа «Фармацевтична розробка», що значно прискорить запровадження пессаріїв у промислове виробництво.

Висновки. Результати проведених досліджень можуть бути використані при запровадженні технології пессаріїв у промислове виробництво, що значно підвищить якість лікарського засобу.

Ключові слова: ацикловір; ефірні олії; критичні параметри; пессарії; технологічний процес.

O. M. LITVINOVA, YU. V. LEVACHKOVA, V. M. CHUSHENKO

DETERMINATION OF THE CRITICAL PARAMETERS OF THE TECHNOLOGICAL PROCESS CONTROL FOR PESSARIES WITH ACYCLOVIR AND ESSENTIAL OILS DURING INDUSTRIAL PRODUCTION

Aim. To determine the critical parameters for controlling the technological stages by the example of the technology for preparing pessaries with acyclovir and essential oils at the industrial site of JSC "Lekhim-Kharkov", to set the critical limits when introducing this technology into industrial production in order to obtain high-quality, efficient, safe and affordable drugs for the treatment of genital herpes.

Materials and methods. Pessaries with acyclovir and essential oils were prepared at the industrial site of JSC "Lekhim-Kharkov". The active pharmaceutical ingredients (API) and excipients used in the technology of pessaries with acyclovir and essential oils meet the requirements of the State Pharmacopoeia of Ukraine (SPHU).

Results. The critical parameters of control in the process of scaling the technology of pessaries with acyclovir and essential oils at the industrial site of JSC "Lekhim-Kharkov" have been determined. The study conducted is the basis of the document "Pharmaceutical development", and it will accelerate the introduction of pessaries into industrial production.

Conclusions. The results of the studies conducted can be used when introducing the technology of pessaries into industrial production, and it will significantly improve the quality of the drug.

Key words: acyclovir; essential oils; critical parameters; pessaries; technological process.

A. H. ЛИТВИНОВА, Ю. В. ЛЕВАЧКОВА, В. Н. ЧУШЕНКО

ОПРЕДЕЛЕНИЕ КРИТИЧЕСКИХ ПАРАМЕТРОВ КОНТРОЛЯ ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО ПРОЦЕССА ПЕССАРИЕВ С АЦИКЛОВИРОМ И ЭФИРНЫМИ МАСЛАМИ НА ПРОМЫШЛЕННОМ ПРОИЗВОДСТВЕ

Цель: определение критических параметров контроля технологических стадий на примере технологии приготовления пессариев с ацикловиром и эфирными маслами на промышленном участке завода «Лекхим-Харьков»; установление соответственных критических пределов при внедрении данной технологии в промышленное производство, что позволит получить качественные, эффективные, безопасные и доступные лекарства для лечения генитального герпеса.

Материалы и методы. Пессарии с ацикловиром и эфирными маслами готовили на промышленном участке предприятия «Лекхим-Харьков». Активные фармацевтические ингредиенты и вспомогательные вещества, используемые в технологии пессариев с ацикловиром и эфирными маслами, отвечают требованиям ГФУ.

Результати дослідження. Установлені критичні параметри контролю в процесі масштабування технології пессарієв з ацикловіром та ефірними маслами на промисловому заводі «Лекхім-Харків». Проведені дослідження покладені в основу документа «Фармацевтична розробка», що значно прискорить впровадження пессарієв в промислове виробництво.

Висновки. Результати проведених досліджень можуть бути використані при впровадженні технології пессарієв в промислове виробництво, що значно підвищить якість лікарських засобів.

Ключові слова: ацикловір; ефірні масла; критичні параметри; пессарії; технологічний процес.

Постанова проблеми. На сьогоднішній день проблема створення ефективних лікарських препаратів для лікування генітального герпесу (ГГ) є актуальною для сучасної гінекології та фармації. Сучасний асортимент лікарських засобів для лікування ГГ представлений в основному препаратами синтетичного походження. Комбіновані лікарські препарати для лікування цієї патології в Україні й зовсім відсутні. Саме тому створення препаратів, що містять речовини синтетичного та природного походження, для лікування ГГ є актуальним та своєчасним [1].

На кафедрі технології ліків НФаУ розроблений комбінований препарат для лікування ГГ, до складу якого входить синтетична речовина – ацикловір та природні речовини – ефірні олії чайного дерева і чабрецю [2, 3].

Проведені фармакологічні дослідження в ДУ «Інститут епідеміології та інфекційних хвороб ім. Л. В. Громашевського» НАМН України в лабораторії експериментальної хіміотерапії вірусних інфекцій показали, що створений препарат – пессарії з ацикловіром та ефірними оліями – є активним інгібітором репродукції вірусу герпесу 2 типу й ефективним профілактичним і лікувальним препаратом на експериментальній моделі герпетичної інфекції геніталій у морських свинок [3].

Технологічний процес одержання пессаріїв з ацикловіром та ефірними оліями в умовах аптек викладений у розробленій технологічній інструкції. Для впровадження лабораторної технології пессаріїв у промислове виробництво необхідно створити систему виробничого процесу з визначенням критичних параметрів, що значно підвищить контроль на всіх стадіях виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом у наукових публікаціях розглядається проблема пошуку підходів до

оптимізації фармацевтичної розробки та масштабування технології лікарських форм. Ця проблема була також розглянута такими ученими, як О. Е. Щиковський і Т. В. Крутських [4].

На сьогоднішній день процес створення вітчизняних лікарських засобів має відповідати європейським вимогам. Провідні фармацевтичні компанії світу та заводи України керуються вимогами: ІСН О 8 (Настанова СТ-Н МОЗУ 42-3.0:2011 Лікарські засоби. Фармацевтична розробка), ІСН Q9 (Настанова СТ-Н МОЗУ 42-4.2:2011 Лікарські засоби. Управління ризиками для якості), ІСН Q10 (Настанова СТ-Н МОЗУ 42-4.3:2011 Лікарські засоби. Фармацевтична система якості) та Настанова СТ-Н МОЗУ 42-4.0:2016 Лікарські засоби. Належна виробнича практика [5-8]. Проблема недостатньої адаптованості європейських вимог до визначення критичних параметрів та установлення їх меж прийнятності в процесі освоєння нових технологій актуалізує необхідність цього дослідження на промислових виробництвах.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проблема пошуку підходів до оптимізації фармацевтичної розробки та масштабування технології лікарських форм у науковій літературі до кінця не вирішена, їй приділяється недостатньо уваги. Крім цього, в літературі практично відсутні результати досліджень за вищевказаною проблемою.

Формулювання цілей статті. У зв'язку з вищевикладеною головною метою роботи було визначення критичних параметрів у процесі масштабування технології пессаріїв з ацикловіром та оліями чайного дерева і чабрецю на промисловій ділянці заводу «Лекхім-Харків», створення системи контролю виробничого процесу, яка дозволить виявити усі можливі ризики для одержання якісних ліків.

Викладення основного матеріалу дослідження. Для упровадження лабораторної технології у промислове виробництво необхідно створити систему виробничого процесу за допомогою критичних параметрів, що дозволить контролювати кожен етап технологічного процесу [9].

Зразки песаріїв з ацикловіром і оліями експериментально виготовляли на промисловій ділянці заводу «Лекхім-Харків» із визначенням критичних точок контролю. Моніторинг критичних точок проводився відповідно до послідовності технологічного процесу.

Для цього нами було розроблено генеральну стандартну операційну процедуру в рамках «Development of new drugs» (Г.СОП).

Діючі речовини і матеріали, які входять до складу песаріїв, проходять перевірку на відповідність вимогам ДФУ або ТУ (вхідний контроль).

Для визначення параметрів стадії розплавлення основи Вітепсол W35 вивчали температуру нагрівання в межах 35-50 °С при частоті обертів мішалки 54 об/хв і 150 об/хв. Контроль розчинення проводився візуально. На підставі даних реологічних досліджень оптимальними параметрами визначено температуру розплавлення основи 40-45 °С при перемішуванні з частотою обертів 54 об/хв протягом 20-25 хв і 15-20 хв при 150 об/хв.

На стадії введення ефірних олій до основи керувались термогравіметричними дослідженнями. При аналізі дериватограм діючих речовин, супозиторної маси і песаріїв встановлено, що ефірні олії чайного дерева і чабрецю є стабільними до 50,0 ± 1,0 °С, в інтервалі температур від 53 до 84 °С їх втрати складають 3 %, процес руйнування зразків закінчується при температурі близько 200 °С. Тому ефірні олії вводили при температурі розплавлення основи 40-45 °С, перемішуючи лопатевою мішалкою з частотою 150 об/хв і 54 об/хв. Для визначення оптимального часу перемішування зразки супозиторної основи відбирали через кожні 5 хв і визначали однорідність маси методом мікроскопії. Оптимальними є час перемішування 25-30 хв при частоті обертів мішалки 54 об/хв або 15-20 хв при частоті обертів 150 об/хв.

Для визначення параметрів приготування лецитину у воді вивчали вплив температури

нагрівання і час повноти процесу розчинення. Розчинення проводили з використанням магнітної мішалки. Оптимальними умовами є: розчин лецитину стає прозорим при температурі 30 ± 1 °С при швидкості 50 об/хв протягом 15-20 хв.

На стадії приготування концентрату ацикловіру з лецитином в ємність із розчином лецитину поміщають ацикловір і ретельно перемішують за допомогою магнітної мішалки. Контроль змішування візуальний. Оптимальними параметрами процесу є: час перемішування 20-30 хв, температура 30 ± 1 °С, швидкість 50 об/хв.

На стадії приготування супозиторної маси з метою визначення рівномірності розподілу концентрату ацикловіру в основі проведено вивчення швидкості і часу перемішування рамною мішалкою зі швидкістю обертів 34 об/хв при температурі 40-45 °С протягом 30-90 хв. Через кожні 15 хв відбирали зразки з верхнього і нижнього шарів ємності і проводили кількісне визначення в них ацикловіру. Оптимальною визначено тривалість перемішування протягом 55-60 хв із частотою 34 об/хв. За цей час досягається однорідність супозиторної маси і рівномірний розподіл ацикловіру.

Для визначення оптимальної температури процесу фасування супозиторної маси вивчали температуру розливання і зварення, температуру в тунелі охолодження. Оптимальною для розливу супозиторної маси є температура 40-45 °С, температура зварення – від 120 до 140 °С, температура охолодження в тунелі – від 10 до 15 °С. Середня маса песарію складає від 3,80 до 4,20 г, що відповідає вимогам ДФУ.

Із метою визначення режиму охолодження супозиторної маси після її дозування у первинний пакувальний матеріал вивчали вплив температури охолодження супозиторної маси на стійкість песаріїв до руйнування. Оптимальні показники стійкості до руйнування мають песарії, охолодження яких проводилось при температурі 10-15 °С, тверднення відбувалось за 20 хв.

Критичні параметри контролю технологічного процесу песаріїв наведено в таблиці.

Отже, визначення критичних параметрів процесу, що складається з послідовності планових вимірювань чи контрольованих показників, дає можливість запобігти

Таблиця

**КРИТИЧНІ ПАРАМЕТРИ ПРОЦЕСУ ВИРОБНИЦТВА ПЕСАРІЇВ
ІЗ АЦИКЛОВІРОМ ТА ЕФІРНИМИ ОЛІЯМИ**

Стадія	Технологічний параметр	Значення технологічного параметра
Розплавлення основи	Час Температура Швидкість Однорідність	20-25 хв або 15-20 хв 45,0-50,0 °С 54 об/хв або 150 об/хв Візуально
Уведення ефірних олій в основу	Час Температура Швидкість перемішування Однорідність	25-30 хв або 15-20 хв 45,0-50,0 °С 54 об/хв або 150 об/хв Візуально
Приготування розчину лецитину у воді	Час Температура Швидкість Однорідність	15-20 хв 30 ± 1 °С 50 об/хв Візуально
Приготування концентрату ацикловіру з лецитином	Час Температура Швидкість Однорідність	20-30 хв 30 ± 1 °С 50 об/хв Візуально
Приготування супозиторної маси	Температура Час Швидкість Однорідність	40-45 °С 55-60 хв 34 об/хв Візуально
Фасування в ПВХ упаковку	Температура розливу Температура зварення Температура в тунелі охолодження Середня маса Якість маркування	40,0-45,0 120-140 °С 10-15 °С 3,80-4,20 Візуально, відповідно до СОП
Пакування в пачки	Якість маркування Кількість песаріїв	Візуально, відповідно до СОП Візуально, відповідно до СОП
Пакування пачок у групову тару	Кількість пачок у коробці Якість маркування	Візуально, відповідно до СОП Візуально, відповідно до СОП

виходу за межі контрольованих параметрів та одержувати якісний продукт.

Висновки. Проведено визначення критичних параметрів та меж їх прийнятності при виробництві песаріїв з ацикловіром

і ефірними оліями в умовах промислової ділянки заводу «Лекхім-Харків». Це дозволило значно підвищити контроль на всіх стадіях виробництва препарату.

Конфлікт інтересів: відсутній.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ

1. К вопросу создания лекарственных препаратов с эфирными маслами для лечения генитального герпеса в гинекологии / Ю. В. Левачкова, А. Н. Литвинова, Т. Г. Ярних, В. Н. Чушенко // Фармація Казахстану. – 2015. – № 1. – С. 40–44.
2. Development of combined composition pessaries for genital herpes treatment / O. M. Litvinova, Ju. V. Levachkova, A. V. Zaichenko, V.V. Chernykh, V.M. Chushenko // ScienceRise: Pharmaceutical Science. – 2017. – № 2 (6). – С.42–47. doi : 10.15587/2519-4852.2017.99956.
3. Пат. на корисну модель № 107464 Україна МПК А61 К 31/522 А61 К 36/61 А61 К 36/53 А61 К 9/02 А61 Р 3/22. Фармацевтична композиція у формі супозиторіїв (песаріїв) для лікування та профілактики генітальної форми герпесвірусної інфекції / Ю. В. Левачкова, О. М. Литвинова, В. В. Черних, Г. В. Зайченко, О. С. Сініцина, В. М. Чушенко; заявл. і патентовл. НФаУ. – № u201511570; заявл. 23.11.2015; опубл. 10.06.2016, Бюл. № 11.– 6 с.
4. Щиковський, О.Е. Пошук підходів з проведення оптимізації фармацевтичної розробки та масштабування технології твердих лікарських форм [Електронний ресурс] / О. Е. Щиковський, Т. В. Крутьських // Фармація XXI століття: тенденції та перспективи : матеріали VIII Нац. з'їзду

фармацевтів України, м. Харків, 13–16 верес. 2016 р. – X., 2016. – Т. 1. – С. 42. – Режим доступу: <http://dspace.nuph.edu.ua/handle/123456789/11880>

5. Лікарські засоби. Належна виробнича практика: Настанова СТ-Н МОЗУ 42–4.0:2016 [затверджена наказом Міністерства охорони здоров'я України від 29.07.2016 р. № 798]. – К.: МОЗ України, 2016. – 358 с.
6. СТ-Н 42–3.0:2011. Настанова. Лікарські засоби. Фармацевтична розробка (ICH Q8) / М. Ляпунов, О. Безугла, Ю. Підпружников та ін. – К.: МОЗ Україна, 2011. – 42 с.
7. СТ-Н МОЗУ 42–4.2:2011. – Лікарські засоби. Управління ризиками для якості (ICH Q9) / М. Ляпунов, О. Безугла, О. Соловійов та ін. – К.: МОЗ України, 2011. – 30 с.
8. СТ-Н МОЗУ 42–4.3:2011. – Лікарські засоби. Фармацевтична система якості (ICH Q10) / М. Ляпунов, О. Безугла, О. Соловійов та ін. – К.: МОЗ України, 2011. – 30 с.
9. Spectrophotometry determination of acyclovir in the suppository / Yu. V. Levachkova, T. G. Yarnykh, O. M. Litvinova, V. M. Chushenko // *DerPharmaChemica*. – 2016. – № 8 (2). – С. 356–360.
10. Державна фармакопея України: Супозиторії та пессарії, виготовлені в аптеках / Держ. п-во «Науково-експертний фармакопейний центр». – 2-ге вид. – Харків : PIPEГ, 2014. – С. 716–723.
11. Колібаба, О. Критичні точки контролю виробничих витрат молокопродукції / О. Колібаба // *Вісник ТНЕУ*. – 2014. – № 1. – С. 172–174.

REFERENCES

1. Levachkova, Iu. V., Litvinova, A. N., Yarnykh, T. G., Chushenko, V. N. (2015). K voprosu sozdaniia lekarstvennykh preparatov s efirnymi maslami dlia lecheniia genitalnogo gerpesa v ginekologii [To the question of medicines creating with essential oils for the treatment of genital herpes in gynecology]. *Pharmacy of Kazakhstan*, 1, 40 – 44.
2. Litvinova, O. M., Levachkova, Ju. V., Zaichenko, A. V., Chernykh, V. V., Chushenko, V. M. (2017). Development of combined composition pessaries for genital herpes treatment. *ScienceRise: Pharmaceutical Science*, 2 (6), 42–47. doi: 10.15587/2519-4852.2017.99956.
3. Levachkova, Yu. V., Litvinova, O. M., Chernykh, V. V., Zaichenko, H. V., Sinitsyna, O. S., Chushenko, V. N. (2016). *Pat. № 107464 UA MPK A61 K 31/522 A61 K 36/61 A61 K 36/53 A61 K 9/02 A61 P 3/22. Farmasevtychna kompozytsiia u formi supozytoriu (pesariiv) dlia likuvannia ta profilaktyky henitalnoi formy herpervirusnoi infektsii*. № u 201511570; declared: 23.11.2015; published: 10.06.2016, Bul. № 11.
4. Shchykovskiy, O. E., Krutskykh, T. V. (2016). Proceedings of Farmatsiia XXI stolittia: tendentsii ta perspektyvy : 8th National Congress of Pharmacists in Ukraine, Kharkiv, September 13–16, 2016. (Vols. 1-2, Vol. 1). (p. 42). Kharkiv. Available at: <http://dspace.nuph.edu.ua/handle/123456789/11880>
5. Ministry of Health of Ukraine. (2016). Likarski zasoby. Nalezhna vyrobnycha praktyka: Nastanova [Medicinal products. Good manufacturing practice: Guidelines]. *ST-N MOZU 42–4.0:2016 from 29th July 2016*. Kyiv.
6. Liapunov, M., Bezuhla, O., Pidpruzhnykov, Yu. et al. (2011). Nastanova. Likarski zasoby. Farmatsevtichna rozrobka (ICH Q8) [Guidelines. Medicinal products. Pharmaceutical development]. *ST-N 42–3.0:2011*. Kyiv: Ministry of Health of Ukraine.
7. Liapunov, M., Bezuhla, O., Soloviov, O. et al. (2011). Likarski zasoby. Upravlinnia ryzykamy dlia yakosti (ICH Q9) [Medicinal products. Risk management for quality]. *ST-N MOZU 42–4.2:2011*. Kyiv: Ministry of Health of Ukraine.
8. Liapunov, M., Bezuhla, O., Soloviov, O. et al. (2011). Likarski zasoby. Farmatsevtichna sistema yakosti (ICH Q10) [Medicinal products. Pharmaceutical quality system]. *ST-N MOZU 42–4.3:2011*. Kyiv: Ministry of Health of Ukraine.
9. Levachkova, Yu. V., Yarnykh, T. G., Litvinova, O. M., Chushenko, V. M. (2016). Spectrophotometry determination of acyclovir in the suppository. *Der Pharma Chemica*, 8 (2), 356–360.
10. Derzhavne pidpryemstvo «Naukovo-ekspertnyi farmakopeinyi tsentr». (2014). *Derzhavna Farmakopeia Ukrainy [State Pharmacopoeia of Ukraine]. Supozytorii ta pesarii, vyhotovleni v aptekakh – Suppositories and pessaries made in pharmacies*. (2nd ed.). (pp. 716–723). Kharkiv: RIREH.
11. Kolibaba, O. (2014). *Visnyk TNEU*, 1, 172–174.

Відомості про авторів:

Літвінова О. М., здобувач кафедри технології ліків, Національний фармацевтичний університет (<http://orcid.org/0000-0002-2286-1755>). E-mail: tl@nuph.edu.ua

Левачкова Ю. В., доктор фармацевтичних наук, доцент кафедри технології ліків, Національний фармацевтичний університет (<http://orcid.org/0000-0002-8540-4041>). E-mail: tl@nuph.edu.ua

Чушенко В. М., кандидат фармацевтичних наук, доцент кафедри технології ліків, Національний фармацевтичний університет (<http://orcid.org/0000-0002-1032-9008>). E-mail: tl@nuph.edu.ua

Information about authors:

Litvinova O. M., external PhD student of the Department of Technology of Drugs, National University of Pharmacy (<http://orcid.org/0000-0002-2286-1755>). E-mail: tl@nuph.edu.ua

Levachkova Yu. V., Doctor of Pharmacy (Dr. habil.), associate professor of the Department of Technology of Drugs, National University of Pharmacy (<http://orcid.org/0000-0002-8540-4041>). E-mail: tl@nuph.edu.ua

Chushenko V. M., Candidate of Pharmacy (Ph.D.), associate professor of the Department of Technology of Drugs, National University of Pharmacy (<http://orcid.org/0000-0002-1032-9008>). E-mail: tl@nuph.edu.ua

Сведения об авторах:

Литвинова А. Н., соискатель кафедры технологии лекарств, Национальный фармацевтический университет (<http://orcid.org/0000-0002-2286-1755>). E-mail: tl@nuph.edu.ua

Левачкова Ю. В., доктор фармацевтических наук, доцент кафедры технологии лекарств, Национальный фармацевтический университет (<http://orcid.org/0000-0002-8540-4041>). E-mail: tl@nuph.edu.ua

Чушенко В. Н., кандидат фармацевтичних наук, доцент кафедри технології лікарств, Національний фармацевтичний університет (<http://orcid.org/0000-0002-1032-9008>). E-mail: tl@nuph.edu.ua

Надійшла до редакції 10.10.2017 р.